

ਲਿਬਡਨਲ ਦੀ ਨਾਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ: 'ਕੱਚੇ ਕੱਚ ਦੇ ਕੰਢਣ'

ਡਾ.ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਮੀਤ ਬਰਾੜ ਦਾ ਤੀਜਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ 'ਕੱਚੇ ਕੱਚ ਦੇ ਕੰਢਣ' ਮਨੁੱਖੀ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਣ ਤੇ ਮੁੜ-ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਤੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੁਨਰ-ਸਿਰਜਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਪਿਸ ਰਹੇ ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਕਾਵਿ-ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ, ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਧਰਮ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਆਦਿ ਸਮਾਜਕ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਪੀੜੇ ਮਾਨਵੀ ਅਵਚੇਤਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਧੁਨੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਛਾਣੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਡੀਪਸ ਨੂੰ ਦਮਨ ਅਤੇ ਧੌਂਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਦਲਿਊਜ਼ (Deleuze) ਅਤੇ ਗੁਆਟਰੀ (Guattari) ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਐਂਟੀ ਇਡੀਪਸ' (Anti Oedipus) ਵਿਚ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਡੀਪਸ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਬਹੁਦਿਸ਼ਾਵੀ ਚਿਹਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁਨਰ-ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਛੁਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਸਾਹਿਤਕ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੀਤ ਬਰਾੜ ਰਚਿਤ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ 'ਕੱਚੇ ਕੱਚ ਦੇ ਕੰਢਣ' ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਮ 'ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਕੁੜੀ' ਲਿਬਡਨਲ (Libidinal) ਅਤੇ ਇਡੀਪਸ (Oedipus) ਦੇ ਇਸ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕਤਾ ਰੂਪੀ ਸਮਾਜਕ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਣਾਅ ਵਜੋਂ ਰੁਪਾਂਤਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ-

ਉਹਦੇ ਭਖਦੇ ਸਾਹਾਂ 'ਚ
ਕੋਈ ਗਲਵਕਤੀ ਦੀ
ਖ਼ੈਰ ਮੰਗਦੈ
ਵਧਦੇ ਕਾਂਬੇ ਨਾਲ
ਅੰਦਰਲੇ ਜੋੜ ਨੂੰ
ਪਛਾਨਣ ਤੋਂ
ਜਾਂ ਉਹ ਡਰਦੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੰਗਦੀ ਹੈ

ਇਡੀਪਸ ਅਤੇ ਲਿਬਡਨਲ ਦਾ ਇਹ ਤਣਾਅ ਇਕ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ 'ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ' ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨੇਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਕਾਇਨਾਤੀ ਜਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਾ ਪੂਰਵਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਇਕ ਕਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ-

ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਆਪ ਰੀਝਾਵਾਂ
ਹਾਜ਼ਤਿ ਨਹੀਂ ਪਸਾਰੇ ਦੀ

ਲੋਕ ਪਚਾਰੇ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਨਜ਼ਮ 'ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ' ਸੈ (The Self) ਅਤੇ ਪਰ (The Other) ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-

ਬੱਸ ਹੋਰ ਨਹੀਂ
ਕਰ ਸਕਦੀ
ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ
ਆਪਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਅਗੋਚਰ
ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ
ਪੜਦਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ

ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਛਾਣਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ‘ਕੰਛਣ’ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਲਿਪਾਂਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਖਰੇ ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹ ‘ਪੜਛਾਵਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ’ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਪਰਛਾਵਿਆਂ’ ਨੂੰ ‘ਪੜਛਾਵਿਆਂ’ ਵਜੋਂ ਲਿਖਣਾ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਭਾਸ਼ਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਚਿਹਨਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਨਵੇਂ ਚਿਹਨਕ ਸਿਰਜਣ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਨਵੀਨ ਚਿਹਨਕਾਰੀ ਉਸ ਦੀ ਕਾਵਿ ਸੰਰਚਨਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮ ਜੁਗਤ ਹੈ।

ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ‘ਕੱਚੇ ਕੱਚ ਦੇ ਕੰਛਣ’ ਵਿਚ ਦਰਜ ਦੋ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ‘ਗੁਰੂ ਘਰ ਗਿਆ ਸਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਬੰਦੂਕੀਅਤ’ ਲਿਬਡਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਵਿਆਹ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਿਹੇ ਸਮਾਜਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖਵਾਦ ਜਿਹੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਵਿਚ ਹੇਠਲੇ ਡੰਡੇ ਉੱਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਾਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਇਹਨਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅੰਤਰਨਿਹਿਤ ਹੈ। ਇਤਾਲਵੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕ ਅਨਤੋਨੀਓ ਗ੍ਰਾਮਸ਼ੀ (Antonio Gramsci) ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਬਲਟਰਨ’ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਰਣਜੀਤ ਗੁਹਾ (Ranjeet Guha) ਦੇ ‘ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਅਧਿਐਨ’ (Subaltern Studies) ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਲਿਤ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪੁਨਰਵਾਪਸੀ ਸਾਹਿਤਕ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਛਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਬੰਦੂਕੀਅਤ’ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਵਿਚ ਪੁਨਰਵਾਪਸੀ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾ-ਵਸਤਾ ਹੈ-

*ਵਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ
ਮੁੱਠੀ ‘ਚ ਮਰੋੜ
ਮਗਰਲੀ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ
ਇਉਂ ਨਿੱਕਲੇ
ਜਿਵੇਂ
ਹਰਨੋਟਿਆਂ ਦੀ ਡਾਰ ਦਾ
ਖਿੜੀ ਕਪਾਹ ਵਿਚਦੀ
ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤਣਾਂ
ਨਿਮਾਣਿਆਂ
ਨਿਤਾਣਿਆਂ
ਨਿਉਟਿਆਂ
ਤੇ
ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਲਈ
ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਲਾਂਘਾ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀ ਛੱਡਿਆ*

‘ਭਵਖੰਡਣ ਦੀ ਆਰਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ’ ਇਸ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿਚ ਦਰਜ ਦੋ ਨਜ਼ਮਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੌਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਜਿਹੀਆਂ ਸਾਤਵਿਕ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਸਾਰੇ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੜ੍ਹਤ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵਾਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਹੱਸਵਾਦ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਮਕਾਂਡ ਜਿਹੇ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਿਸ਼ੇਲ ਫੂਕੋ (Michel Foucault) ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਵਚਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਕਤੀ ਹਥਿਆਉਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਵੱਧਗਿਣਤੀ ਉਤੇ ਮੜ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮ ਰਾਜਵਰਗ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਣ ਸਕੇ। ਫੂਕੋ ਅਨੁਸਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਭਵਨ ਨਿਰਮਾਣ ਕਲਾ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਕੀਤੇ

ਵੱਡੇ ਗੁੰਬਦ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਡੀਪਲ(Oedipal) ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਛਿਣਭੰਗੁਰ ਅਤੇ ਨਿਮਨ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਭਵਖੰਡਨ ਦੀ ਆਰਤੀ’ ਕਰਮਕਾਂਡ ਅਤੇ ਮੌਨ ਦੋਵਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਖੁਰ ਰਹੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ-

ਦਿਸਹੱਦੇ 'ਤੇ

ਟੱਲੀਆਂ ਖੜਕ ਰਹੀਆਂ ਨੇ

ਸੰਖ ਪੂਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ

ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ

ਭਵਖੰਡਨ ਦੀ ਆਰਤੀ

ਕਾਇਨਾਤੀ ਚੁੱਪ ਨਾਲ

ਬਿਰਤੀ ਜੋੜਦਾ ਹਾਂ

ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼

ਅਬੂਝ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ ਦੀ

ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਾਮ ਦੀ

ਫ਼ਾਮ 'ਚ ਵੀ

ਬੜੀ ਘਾਮ ਹੈ

ਬੜਾ ਸ਼ੋਰ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ

ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਇਹ ਸੰਤਾਪ ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਘੜਮੱਸ ਤੋਂ ਬੇਜ਼ਾਰ ਹੋ ਕੇ ਅੰਤਰੀਵ ਵੱਲ ਪਲਾਇਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸ੍ਰੈ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ ਸ੍ਰੈ ਨਾਲ ਸਿਰਜਿਆ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਵੀ ‘ਪਰ’(The Other) ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨੇ ਸ੍ਰੈ ਦੀ ਅਪੂਰਨਤਾ ਵਜੋਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ

ਕਿ ਹੋਣ ਮੇਰੇ

ਸੁਫਨੇ ਪੂਰੇ

ਮੈਂ ਤਾਂ

ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ

ਪੂਰੇ ਹੋਣਾਂ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾਂ

ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ

ਮੇਏ ਸੁਫਨਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਨਾਖਤ ਅਸਲ ਵਿਚ ‘ਪਰ’ ਨੂੰ ਆਤਮਸਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸੰਤਾਪ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕ ਜੱਕ ਲਾਕਾਂ (Jacques Lacan) ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ‘ਸ੍ਰੈ’ ਹਮੇਸ਼ਾ ‘ਪਰ’ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਨੇਮ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਪੀਢੀਆਂ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸ੍ਰੈ ਨੂੰ ‘ਪਰ’ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਹਨਾਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵੀ ਰੂਬਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਕਾਹਲ’ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ-

ਕਾਹਲ ਬੜੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ

ਇਹਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ

ਚੁੱਪ ਨੂੰ

ਸੁਨਣ ਦੀ

ਇਹਦੀ ਸਿਫਰ ਨੂੰ

ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ

ਇਹਦੇ ਖ਼ਾਲੀਪਣ ਨੂੰ

ਭਰਨ ਦੀ

ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਤਹੀਣ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਭਟਕਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੰਤ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਊਹ-ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਅੰਤਕਰਨ ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦੇ ਤਣਾਅ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਮਾਇਆ ਮਿਰਗ' ਹੋਂਦ-ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਬੋਦੀਲਾਰਦ(Jean Baudrillard) ਨੇ ਅਤਿ-ਯਥਾਰਥ (Hyper-Reality) ਕਿਹਾ ਹੈ।

*ਇਹ
ਮਾਇਆ ਮਿਰਗ ਤਾਂ
ਪੁੰਗਰਦੇ ਨੇ ਅਣਹੋਂਦ 'ਚੋਂ'
ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ ਭਰਮਾਂ 'ਚ
ਕੀ ਮਾਨਵ
ਕੀ ਦਾਨਵ
ਕੀ ਦੇਵ*

ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਥਾਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਜਾਵੀਏ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਕੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਹੈਡਨ ਵਾਇਟ (HadenWhite) ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੈਟਾਹਿਸਟਰੀ'(Meta-History) ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲ ਨੂੰ ਭੂਤ-ਵਰਤਮਾਨ-ਭਵਿੱਖ ਵਜੋਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਲਿਕ ਪਸਾਰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਵਚੇਤਨ ਅੰਦਰ ਵਿਦਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਿਸ਼ਚਤ ਚੌਖਟਿਆਂ ਦੇ ਬਿੰਬ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਤੋੜਣਾਂ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਚਿਹਨਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਗੁਰਮੀਤ ਬਰਾੜ ਦੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ 'ਕੱਚੇ ਕੱਚ ਦੇ ਕੰਢਣ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਸਤਿੱਤਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਾਨਵੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਅਵਚੇਤਨ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਪਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਨੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਪੁਨਰਸਿਰਜਤ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅਹਿਮ ਸੂਤਰ ਹੈ।